

- az egyetemek zónákat összefogó könyvtárai;
- *Regionális szint:* a régiók központi könyvtárai, innovációs központok, könyvtári iskolák stb.
 - *Városi szint:* városi és kerületi központi könyvtárak.

A felsoroltak közül mindössze az APRIKT valódi oktató intézmény, a többi – különböző szintű könyvtárakra épülő központ. Természetesen ezekben is szaktanárok oktatnak, ugyanakkor – sajnálatos módon – az oktató intézmények közül kiestek a kulturális és művészeti főiskolák. A helyzetet azzal lehet magyarázni, hogy megszűnt ezeken a főiskolákon a továbbképző karok finanszírozása.

Az utóbbi időben változott a helyzet: a Moszkvai Állami Kulturális és Művészeti Egyetemen megalakult a Kiegészítő Szakképzési Intézet, majd ezen belül a könyvtári-információs tevékenységek innovációs technológiai tanszéke. A tanszéken összeállított programok az APRIKT-ban és az Oroszországi Állami Könyvtárban alkalmazott monitoring alapján készültek. Az oktatók teljes egészében tisztában vannak a jelenlegi körülményekkel, elsősorban azzal, hogy

a könyvtáraknak nincs pénzük munkatársaik továbbképzésére. A célprogram finanszírozásának hiánya a tanszék munkáját is nehezíti, és a szolgáltatások bővítését gátolja.

A tanszéken a pedagógusok mindegyikének sok tapasztalata van a kiegészítő képzés felépítéséről. Az ideális az lenne, ha az oktatás a nagykönyvtárak, információs intézmények és a kulturális főiskolák együttműködésével folyna.

Az utóbbi években a könyvtári-információs intézmények egyre több olyan munkatársat vesznek fel, akiknek nincs alapvető könyvtárosi végzettsége. Ennek hatására oly módon kell átszervezni a szakképzést, hogy legyenek folyamatosan működő tanfolyamok az aktuális kérdésekkel foglalkozó egyszerű szemináriumok, előadássorozatok mellett. A fő feladat az oktatással is foglalkozó központok erőfeszítéseinek koordinálása. A koordináció alapját pedig csak szabványos átképzési programok jelenthetik. A minisztériumi kollégium fent említett határozatában szerepel, hogy legyen állami megrendelés az át- és továbbképzésre.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 256

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

06/209

BING, Jon: The Norwegian National Library: poised on the threshold of the twenty-first century = Alexandria. 17.vol. 2005. 3.no. 123-131.p.

A norvég nemzeti könyvtár a 21. század küszöbén

Digitalizálás; Könyvtárápület -nemzeti; Nemzeti könyvtár

A cikk ünnepi megemlékezés a Norvégia függetlenségének 100. évfordulóján újból megnyílt, új épületbe költözött Norvég Nemzeti Könyvtárról. Ismerteti a könyvtár történetét és különválását a Norvég Egyetemi Könyvtártól. A kötelempéldány-szolgálat a Mo i Rana részlegben működik, amely már nemcsak nyomtatott, hanem digitális formátumban is tárolja a dokumentumokat. A szerző a norvég könyvtárügy részeként vizsgálja a nemzeti könyvtárat, hangsúlyozva koordináló szerepét. A Norvég Digitális Könyvtár például más könyvtárakat,

információ- és rendszer-szolgáltatókat is magába foglal, beleértve a nemzeti könyvtárat is. A digitális korban a szöveg fogalma kiszélesedett – a társadalom dokumentációjában része van a hangzó és kép-dokumentumoknak, tömegkommunikációs műsoroknak és kulturális előadásoknak is. E „szövegek” megőrzése és szolgáltatása a 21. század nagy kihívása, amelyben a nemzeti könyvtár örömmel vállal szerepet.

(Autoref. alapján)

06/210

WADE, Martyn - HUNT, Gordon - WISDOM, Stella: Breaking through the walls: a summary of current developments at the National Library of Scotland = Alexandria. 17.vol. 2005. 3.no. 133-142.p. Bibliogr.

A skót nemzeti könyvtár stratégiai céljainak megvalósulása

Jelentés -évi, többévi [forma]; Középtávú terv; Nemzeti könyvtár

A Skót Nemzeti Könyvtár (SNK) mindig híres volt világszínvonalú gyűjteményeiről, szolgáltatásairól és szakmai felkészültségéről. Tevékenységét az elmúlt évben a „Breaking Through the Walls” elnevezésű stratégiai terve határozta meg. Ami az állományfejlesztést illeti, tárgyalásokat folytat a világhírű John Murray levéltár átvételéről. Ez a levéltár több mint 150 ezer régi és ritka dokumentumot tartalmaz, közöttük olyan hírességek magánleveleit és kéziratait, mit Jane Austen, Lord Byron, Charles Darwin, Sir Walter Scott és David Livingstone. Egy másik célkitűzés a hozzáférés valós vagy vélt akadályainak megszüntetése. E célból tervezik a Goerge IV Bridge épület átépítését, átalakították a beiratkozási rendszert, és a személyzet számára továbbképzést indítottak a használói kapcsolatokról. Haladás történt a digitális források terén is: az SNK folyamatosan virtuális könyvtárrá fejleszti webhelyét a távoli használók számára. A könyv-

tár állományának hozzáférhetőségét is kiszélesítik kulturális programok, oktatás, „outreach” programok és a skót közkönyvtárakkal kiépített partnerkapcsolatok útján.

(Autoref. alapján)

06/211

STEENBAKKERS, Johan F.: Digital archiving in the twenty-first century: practice at the National Library of the Netherlands = Libr.Trends. 54.vol. 2005. 1.no. 33-56.p. Bibliogr.

Digitális archiválás a 21. században. A holland nemzeti könyvtár gyakorlata

Digitalizálás; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

A tudományos folyóiratokat egyre inkább digitális formában jelentetik meg. Ennek előnye nyilvánvaló: a folyóirat azonnal és bárhol is hozzáférhető. Ám fokozatosan egy komoly hátrány is világossá válik: az elektronikus publikálás veszélyezteti a kutatási tájékoztatás folyamatoságát. A formátumok, a hardver, a szoftver és a hordozók gyors avulása miatt a digitális információk elveszhetnek, hacsak nem teszünk valamit. A digitális publikálás következtében megváltozik a dokumentumok megőrzésében érdekelt kiadók és könyvtárak szerepe és felelőssége. Az elektronikus publikációk archiválása érdekében fordulóntra van szükség a nemzeti könyvtárak politikájában és gyakorlatában. Annak ellenére, hogy történtek bizonyos lépések, a digitális megőrzés kutatása és gyakorlata még gyerekcipőben jár. Ehhez, valamint az archiválási infrastruktúra kifejlesztéséhez a nemzeti könyvtáraknak jelentős anyagi támogatásra lesz szükségük. A 21. század követelményeinek megfelelő digitális archiválás sikeres megszerzése érdekében a nemzeti könyvtárak együttműködését is fokozni kell.

(Autoref. alapján)

Stratégiai tervezés és stratégiai menedzsment a nemzeti könyvtárakban

Középtávú terv; Nemzeti könyvtár; Vezetés

Az utóbbi tíz évben forradalmi változás zajlott le a nemzeti könyvtárak környezetében. Alapvető funkciójuk, a nemzeti dokumentumörökség megőrzése, továbbra is megmaradt. Használatukhoz eddig az olvasóknak fel kellett keresniük a könyvtár fizikai épületét, a használati alkalmak száma ezért is kevesebb volt, mint amit az általuk őrzött hatalmas dokumentummennyiség indokolt volna. Az internet révén azonban ma már mindenki gyorsan és könnyen szeretné elérni az információkat, mégpedig az otthonából vagy munkahelyéről. Az új használók nagy csoportja a nemzeti könyvtáraknak is kihívást jelent, ugyanakkor a hagyományos kutatók is megnövekedett igényekkel jelentkeznek. A nemzeti könyvtáraknak is kénytelenek átgondolni, kinek a számára és milyen módszerekkel nyújtanak szolgáltatásokat. Választaniuk kell aközött, hogy továbbra is passzívak és elitisták maradnak, vagy pedig aktívan hozzáférhetővé teszik erőforrásaikat egy szélesebb közönség számára.

A másik tényező, ami a változásokat ösztönzi, az értékéközpontú szemlélet. A kormányzati költségvetések világszerte nagy nyomásnak vannak kitéve. Bár nem valószínű, hogy bármely ország megszüntetné nemzeti könyvtárát, az elkerülhetetlen, hogy a könyvtáraknak juttatott állami finanszírozás csökkenjen, hacsak nem mutatható ki egyértelműen, hogy ezek az intézmények milyen hasznot hajtanak.

Elsősorban a digitális dokumentumok növekvő mennyiségével összefüggésben merül fel a nemzeti könyvtári gyűjtőkör bővítésének kérdése. Ugyanakkor a csak digitális formában

létező dokumentumok ideiglenes jellegűek, és egyáltalán nem lehet teljes körűen begyűjteni azokat. Nehéz bölcs és működőképes megoldást találni.

A nemzeti könyvtárak stratégiai irányainak a hagyományos és az új szerepekkel is foglalkozniuk kell. A stratégiaalkotás leghatékonyabb módszere, ha a stratégiát „hullámok” sorozataként fogjuk fel. Ez a megközelítés abból indul ki, hogy minden stratégia egy bizonyos növekedési és teljesítményszintig juttatja el az intézményt. Ahhoz, hogy egy-egy újabb szintre lépjen tovább, újabb stratégiákat kell kidolgozni. Előfordulhat eközben, hogy a korábbi stratégia nem is veszti érvényét. Az idők folyamán a nemzeti könyvtárak meglehetősen összefüggő stratégiai hullámokat követték; két nagy stratégiai hullámot éltek meg.

Az első hullámban, amely több évtizedig tartott, alapították meg a könyvtárat, ekkor a dokumentumok gyűjtésére és megőrzésére összpontosítottak. A kutatók túlnyomórészt könyvtáros által közvetített szolgáltatásokban részesültek. Az ebben az időszakban végzett tevékenységekre továbbra is szükség van, az alapvető célok megmaradnak a továbbiakban is. Ebben a korszakban a nemzeti könyvtárak világszerte azonos úton haladtak. Újjonnan felmerülő kérdések viszont a következők: Mit kezdjen a nemzeti könyvtár az olyan digitális dokumentumokkal, mint a webhelyek, blogok stb.? Mit tegyen a mind nyomtatva, mind digitális formátumban létezőkkel (hírlapok), gyűjtse mindkettőt vagy csak egyiket? Hogyan döntsön a kizárólagos gyűjtés kérdéséről: mindent birtokolnia kell-e, vagy elegendő az, ha az országos dokumentumarchívum szempontjából jelentős, más intézményekben őrzött dokumentumokról lelőhely-tájékoztatást nyújt? Kell-e duplikálnia olyan dokumentumokat, amelyeket tudvalevőleg másutt már őriznek; elegendő-e, ha csatolást biztosít hozzájuk?

A második hullámot a használók széles körének önálló hozzáférése jellemezte, ez legtöbbször távoli online hozzáférést jelentett. Ebben a

korszakban viták folytak arról, hogy a meglévő gyűjteményeket milyen mértékben kell digitalizálni, továbbá felmerült az igény arra, hogy a nemzeti könyvtárak biztosítsanak akadálytalan hozzáférést harmadik fél dokumentumaihoz. A szolgáltatások használóinak száma jelentősen megnőtt. Ekkor merült fel az aktív kontra passzív vita, a portálok kialakításának gondolata, a gyűjteményben őrzött dokumentumok magyarázatokkal ellátott bemutatásának igénye. A legtöbb nemzeti könyvtár e tekintetben még a növekedés szakaszában van; fejlődésük országonként különböző irányt vett.

Világos döntésre van szükség az aktív–passzív dilemmában. Kívánja-e a nemzeti könyvtár jelentősen növelni használói bázisát? Ha igen, kívánja-e meghatározni, kikkel (családfakutatók, tanulók, kisvállalkozások)? Az új használók számára speciális, igényeik szerint kialakított portálokra van szükség. Egy alternatívát jelentene, ha a rendelkezésükre bocsátott használóbarát hozzáférési eszközökkel a használók maguk határoznák meg és keresnek meg a számukra szükséges dokumentumokat. A döntések a digitalizálási stratégiákat is meghatározzák.

A nemzeti könyvtárak ma már a stratégiai fejlesztés következő hullámáról, annak irányairól is igyekeznek elgondolkodni. A harmadik stratégiai hullám új irányokat tartalmaz majd, ilyen irány lehet például, hogy a nemzeti könyvtár a tudásnak ne csak őrzője legyen, hanem létrehozója is, és az információt és tudást keresőknek olyan mechanizmusokat bocsásson rendelkezésükre, amelyek révén egymással interakcióba léphetnek, és ezáltal ösztönözze új tudás létrehozását. Például adjon internetes tároló helyet a használók számára dokumentumaik gyűjtéséhez, és ezekből anyagokból vegyen fel egy válogatást állandó gyűjteményébe.

Egy másik irány lehet, hogy a nemzeti könyvtár üzleti alapokra helyezze tudásbázisát. Ezt a legtöbb könyvtár eddig elutasította, de unikális kincseik értékesek az üzleti világ számára, tehát van lehetőség közös üzleti vállalkozások-

ra. A hozzáféréshez szükséges technikai készségek és szaktudás is rendelkezésre áll ma már a könyvtárakban.

A nemzeti könyvtár olyan információs csomóponttá válhat, amely országos vezető szerepet tölt be a különböző kulturális intézmények (múzeumok, galériák és a szélesebb könyvtári világ) számára, és hozzáférést enged az azok gyűjteményeiben hozzáférhető dokumentumokhoz. Kérdés, hogy a nemzeti könyvtárak ambicionálják-e, hogy elsőként hozzájuk forduljanak, vagy mindez megoldható úgy, hogy láthatóbbá teszik magukat az üzleti keresőmotorok számára. Feltételezések szerint a nemzeti könyvtárakban őrzött dokumentumok a provenienciájuk miatt jelentenek hiteles forrásokat az internetes forrásokhoz viszonyítva. A nemzeti könyvtárak ugyanakkor sohasem garantálták annak a tartalomnak a pontosságát, amelyet az általuk őrzött dokumentumok közvetítenek.

Eddig a nemzeti könyvtárak jobbára passzív intézmények voltak, most mindenképpen világos marketing-stratégiára van szükségük. Az interjúkkal, online felmérésekkel, fókuszcsoportokkal végzett igénykutatás során megállapítható lesz, hol túlzottak és hol nem elegendőek a szolgáltatásaik. A feltérképezéshez jó módszer az értékinnováció, amelynek keretében egy értékgörbe segítségével állapítják meg a termék, szolgáltatás és kínálat tényezőit, majd az intézmény teljesítményét összevetik ezen tényezők mindegyikével az egyes használói csoportok értékítéletével összefüggésben. A nemzeti könyvtárak szolgáltatásaikat eddig általában nem kezelték termékeként, szolgáltatási kínálatként. Külön kell kezelni a helybeni és a távoli használókat.

A stratégiai fejlesztés sosem volt a nemzeti könyvtárak erőssége, de azzá kell válnia. A stratégia megvalósítása során különös figyelmet kell fordítani a teljesítménymutatókra, stratégia megvalósítása érdekében történt előrelépésre (ennek ideális eszköze az úgynevezett balanced scorecard, BSC módszer). A BSC-t mind a magán-, mind a közszolgálati szektorban, világszer-

te eredményesen használják arra, hogy a stratégiát üzleti célok formájában fogalmazzák meg (ilyen fogalmakkal operálva például: a kívánatos eredmény, az ügyfelek, a belső folyamatok és a tanulás és növekedés). A világos stratégiai célokat átfogóan határozzák meg, és összeállítják a legfontosabb teljesítménymutatókat. Stratégiai térképet készítenek, és erős kommunikációs keretrendszert hoznak létre. A BSC révén a megvalósítás menete különböző perspektívákból (például a kívánatos eredmény, az ügyfelek, a tanulás és növekedés perspektívájából) figyelhető meg. A BSC-vel a stratégiai célokat támogató egyes projektek és kezdeményezések is nyomon követhetők. Azt is vizsgálni lehet, hogy az erőforrásokat hol vetik be, így a pénzeszközök megfelelő elosztása is megvalósulhat. Alkalmazása két-háromhónapos ciklusokban célszerű.

(Hegyközi Ilona)

06/213

PHILLIPS, Margaret E.: What should we preserve? The question for heritage libraries in a digital world = Libr.Trends. 54.vol. 2005. 1.no. 57-71.p. Bibliogr.

Mit kell megőrizni? A nemzeti könyvtárak szerepe a kulturális örökség megőrzésében, a digitális világban

Digitalizálás; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

A nemzeti könyvtárak alapfeladata országuk kiadványtermésének dokumentálása. Történetileg ez a nyomtatott dokumentumokra vonatkozott; az utóbbi tíz évben az online kiadványok jelentős változásokat hoztak az információ létrehozása, kiadása (terjesztése) és használata terén. A könyvtári dokumentumok körébe bekerültek az online dokumentumok is, a korábban már gyűjtött, fizikai hordozón lévő dokumentumok (mikrofilm, film, videokazetta, számítógépes lemez stb.) mellé. Ezek arról voltak ismertek, hogy formátumuk idővel elavult, és használatukhoz

eszközökre van szükség. A nemzeti könyvtárak a World Wide Web megjelenésével egyidejűleg újabb nagy kihívásokkal szembesültek. Fel kell tenniük maguknak a kérdést, hogy mit kell megőrizniük a hatalmas mennyiségű online kiadványtermésből. Helyzetüket nehezíti a webes objektumok összetett volta, például a formátumok sokfélesége.

Különböző válaszok születtek:

- A statikus webdokumentumok szelektív archiválása Dánia és Kanada nemzeti könyvtáraiban folyik. A nyomtatott dokumentumokra hasonló forrásokat, amelyek nem változnak, vagy nem tartalmazznak interaktív vagy dinamikus elemeket, csak válogatva gyűjtik, a könyvtárosok döntése alapján.
- Egyedül Ausztráliában van gyakorlatban a statikus és dinamikus webdokumentumok szelektív archiválása, a szelekciót a könyvtárosok végzik.
- Svédország, Finnország, Izland, Norvégia és újabban Ausztria a teljes domén begyűjtését automatikusan végzi robotok alkalmazásával, minimális emberi munkával. Igyekeznek begyűjteni az illető országgal kapcsolatos, illetve arról szóló dokumentumokat a .com és más generikus doménekből is. Az amerikai Internet Archive kéthavonta a teljes webet archiválja.
- A francia nemzeti könyvtár kísérleti projektje a szelektív és a teljes körű módszer együttes alkalmazására irányul, robotot alkalmaz, és a kutatási értéket képviselő dokumentumokat keresi.
- A Kongresszusi Könyvtár programja tematikus megközelítésre törekszik, partnerek (pl. az Internet Archive) bevonásával. Egy-egy téma (pl. a 2002. évi választások, a 2001. szeptember 11-i események) dokumentumait gyűjtik össze. Hasonló vállalkozása a Dán Királyi Könyvtárnak is van (Netarchive.dk), ez automatikus pillanatfelvételekkel és szelektív gyűjtéssel folyik.
- A holland nemzeti könyvtár nagy mennyiség-

gű online kiadványt archivál néhány jelentős kiadóval (pl. Elsevier Science, Kluwer Academic) kötött együttműködési megállapodás alapján. Hollandiában születik ugyanis a világ tudományos kiadványtermésének 30%-a. Ez az együttműködéses módszer a szelektív modellel kombinálva is jól működik (szintén az ausztrál nemzeti könyvtár gyakorlatában).

Öt-hat év után mindegyik módszer alkalmazói felismerték módszerük korlátait. Az egyes módszerek előnyei és hátrányai a következők:

A szelektív módszer előnyei: a szelekció során értékelés, a válogatás ütemezése, teljes katalógizálás a nemzeti bibliográfia céljára, azonnali hozzáférés, a források lényeges tulajdonságainak meghatározása és elemzése, a robotok számára elérhetetlen dokumentumoknál más módszerek alkalmazása;

hátrányai: szubjektív a döntés, nehéz alkalmazkodni a még kialakulóban lévő használói szokásokhoz, a válogatásnál a kiadvány fogalmának hagyományos értelmezéséből indulnak ki, az archívum igen korlátozott a teljes dokumentummennyiséghez viszonyítva, a válogatás nagy munkával jár és költséges, a személyzettől és technikától függ, a kiválasztott dokumentumot kiragadják az összefüggések közül (a csatolások nem mindig működnek), összefoglalva: a „min-tavétel” értéke még nem bizonyított.

A teljes domén begyűjtésének előnyei: automatikus begyűjtés meghatározott időszakonként minimális emberi beavatkozással (tehát tételenként minimális személyenkénti költséggel), a teljes domén a kutatók rendelkezésére áll, a csatolásokkal együtt;

hátrányai: nagy számítógépes időt és tárolási helyet igényel, több havi időszakonként végzik el (ami közben születik és tűnik el, az végleg elvesz), minőségellenőrzés csak kis mennyiségű anyagon végezhető, a módszer drága a hatalmas letöltési és tárolási költségek miatt, a begyűjtést egy munkatársnak folyamatosan figyelemmel kell kísérnie, a jelszavas hozzáférés egyes

forrásokat kizár a begyűjtésből, megoldandó az anyag feltárása (a leíró metaadatok begyűjtésével és indexeléssel), a gyűjtés eredménye szerzői jogi okokból csak helyben használható (ebben a kötelespéldányszolgáltatása jogi szabályozása javulást hozhat).

Ideális az lenne, ha az országos doménről időszakonként pillanatfelvételek készülnének, ezt a hosszú távú kutatási értéket képviselő, országosan jelentős, hiteles dokumentumok válogató begyűjtése és megállapodás alapján egyes kiadók termésének beszolgáltatása egészítené ki. Ilyen hibrid megközelítést alkalmaz a Dán Királyi Könyvtár. Ennél a megoldásnál a technikai infrastruktúra és a személyzet finanszírozását kell meg oldani. (A legtöbb országnak egy-egy módszer finanszírozása is problémát jelent.)

Az ausztrál webarchívum, a PANDORA, 1995-ben létesült. Kezdetől fogva együttműködésre törekedtek másfajta dokumentumok kötelespéldányaira jogosult intézményekkel (Screen Sound Australia, Austrian War Memorial, Australian Institute of Aboriginal ... Studies). Közös koncepciókat, eljárásokat, közös és egyedi válogatási irányelveket dolgoztak ki, technikai infrastruktúrát biztosítottak. Szelektív gyűjtést tűztek ki célul, ennek részletes, máig érvényes irányelveit a cikk tartalmazza.

2003-ban az irányelveket revideálták, és arra a következtetésekre jutottak, hogy ha rendelkezésre állna megfelelő finanszírozás, a szelektív archívumot a teljes webdomén időszakonkénti begyűjtésével lenne célszerű kiegészíteniük. Új gyűjtendő kiadványtípusokat is azonosítottak, és konstatálták, hogy a szelekciós irányelveknek vannak hiányosságai. Hat gyűjtési prioritást határoztak meg: 1. kormányzati dokumentumok (ezek kiemelt jelentőséggel bírnak, mivel gyakran más formátumban meg se jelennek), 2. felsőoktatási intézmények kiadványai, 3. konferenciái anyagok, 4. e-folyóiratok, 5. az indexelő-referáló szolgáltatások által feldolgozott források, 6. egyes témák webhelyei háromévente revideálva és aktuális társadalmi és politikai érdeklődésre

számot tartó helyek. Ezt a hat kategóriát is tovább finomították, például konferenciái anyagok esetében a teljes szövegeket jelentős arányban tartalmazó webhelyekre, a Commonwealth testületeire és szervezeteire, az Ausztráliában ausztrál szervezésben tartott jelentős rendezvények anyagaira összpontosítanak. Úgy döntöttek, hogy továbbra sem gyűjtik a fájlokat, az online napilapokat, vitafórumokat, blogokat, portálokat, játékokat stb.

2003 elején indult az Australian Government Metadata Project, amelynek célja több online kormányzati dokumentum szerepeltetése volt a nemzeti bibliográfiai adatbázisban, illetve a metaadataik betöltése a PANDORA digitális archiválási rendszerébe. Jelenleg a rendszer fejlesztésén dolgoznak, hogy batch üzemmódban tudjon fogadni metaadatokat, minél kevesebb emberi munkával gyűjtsön be és őrizzen meg kormányzati kiadványokat. Hét, majd tizennégy kormányzati szervezettel működtek együtt, modelleket dolgoztak ki.

2003-ban alakult meg az International Internet Preservation Consortium (IIPC) a projektet koordináló francia, valamint az olasz, a dán, a finn, a svéd, az izlandi, a kanadai, a norvég, az ausztrál és a brit nemzeti könyvtár, az Internet Archive és a Kongresszusi Könyvtár együttműködésével. Céljai: az internet tartalmának begyűjtése és megőrzése azonnali hozzáférés céljára és hosszú távra; közös eszközök, technikák és szabványok kifejlesztése és használata annak érdekében, hogy nemzetközi archívumot jöjhessenek létre; a nemzeti könyvtárak ösztönzése és támogatása annak érdekében, hogy vállalják az internet archiválását és megőrzését. Hat munkacsoport dolgozik a webarchiválás közös technikai alapjainak kidolgozásán, eljárások és eszközök kifejlesztésén, a programok tartalmának és teljesítményének értékelésén, a keresőmotorok számára el nem érhető tartalom (például a mélyweb) archiválási stratégiájának kidolgozásán, ahhoz eszközök kifejlesztésén. Külön munkacsoport dolgozik kutatók bevonásával a

„mit őrizzünk meg” témán, közös jövőkép kialakításán. A kidolgozott módszerek, eljárások és eszközök közös használatra állnak majd rendelkezésre. A korábbi programokat lényegében kísérletinek, a tapasztalatszerzés folyamatának tekintik, és a web második évtizedének begyűjtésére készülnek.

(Hegyközi Ilona)

06/214

BURY, Stephen: The pre-history of The European Library: the British Library and TEL = Alexandria. 17.vol. 2005. 3.no. 143-147.p. Autoref.

Az Európai Könyvtár előtörténete: a British library és a TEL projekt

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Nemzeti könyvtár

A TEL (The European Library) fejlődése egy virtuális Európai Könyvtár létrehozását célzó projektből indult ki. Öt évvel később vált valósággá, amikor az Európai Bizottság döntött a program finanszírozásáról, kivéve a technológiai fejlesztést. Mivel szerették volna, ha a TEL minél hamarabb megkezdte működését, ez a hiányosság a projekt gyenge pontjává vált. A British Library-n belül a BL és a TEL prioritásai és tevékenységei időnként összeütközésbe kerültek egymással, de ezt végül sikeresen megoldották, és a TEL ma már valóságos Európai Könyvtárként működik.

(Autoref.)

Lásd még 227

Felsőoktatási könyvtárak

06/215

FAIRHURST, Lindsey - MAREK, Doris - NAFZGERGLÖSER, Jutta: Auf der Suche nach dem Modell der Zukunft. Die Universitätsbibliothek als Lernzentrum. Eine

Studienreise nach England = BuB. 58.Jg. 2006. 2.no. 124-130.p.

Res. angol és francia nyelven

Az egyetemi könyvtár mint tanulási központ. Német könyvtárosok tanulmányútja Angliában

Egyetemi könyvtár; Feladatkör; Működési feltételek; Oktatás információellátása; Tanulmányút; Távoktatás

Milyen jövő vár a német egyetemi könyvtárakra? Az egyik lehetséges út az angol tanulási központok (learning centres) mintájának követése, különös hangsúlyt helyezve az információs szolgáltatásokra, az e-tanulásra és az információs technológia szerepére. Az ilyen tanulási központban az összes információforrás, legyen az hagyományos, elektronikus és didaktikai, „eLearning” néven van összekapcsolva, és állandó, könnyen használható, központi szolgáltatásként áll rendelkezésre. Ez az új modell számos, régebben különálló területet ölel fel, hasonlóan ahhoz, ahogy ma már a könyvtár hagyományos és információtechnológiai szolgáltatásait is integráltan kínálják, szervezik és tartják karban. Nemcsak a hallgatókkal, hanem a személyzettel és az oktatókkal is szoros kapcsolat kialakítására törekcsenek, hiszen csak így lehet egyetértésre jutni az új célok, diploma-programok és tanrendek kialakítása tekintetében.

A tanulás és oktatás terén betöltött jelentős szerepe tekintetében a könyvtárnak komoly hagyományai vannak Angliában. Németországban sokáig semmi hasonlóval nem lehetett találkozni – a könyvtárnak és az egyetemi könyvtárosoknak mint az információs technológia szakembereinek csak az elmúlt néhány évben vált jelentőssé a szerepe. Az angol „bachelor” programokhoz hasonló karrier-orientált diploma-kurzusok bevezetésével ez a folyamat még erősebbé válhat Németországban.

(Autoref. alapján)

06/216

MORAN, Barbara B.: Continuity and change: the integration of Oxford University's libraries = Libr.Q. 75.vol. 2005. 3.no. 262-294.p. Bibliogr. 30 tétel.

Folyamatosság és változás. Az Oxford University Libraries integrálása

Centralizálás; Egyetemi könyvtár; Könyvtári hálózat; Megszűnés -könyvtáré

1997 előtt az Oxfordi Egyetemnek kb. száz autonóm könyvtára volt, melyek szolgáltatásai, állománygyarapítása és vezetése között igen csekély mértékű volt a koordináció. Abban az évben új igazgatót vettek fel azzal a fő feladattal, hogy e könyvtárak nagy részét egy centralizált rendszerbe integrálja. Az elmúlt hét évben az Egyetem könyvtárait átszervezték, aminek következtében sok, addig független könyvtár egységessé vált, és szolgáltatásainak természete megváltozott. A cikkben közreadott esettanulmány a következő tevékenységekre alapult: látogatások a könyvtárakba, interjúk a résztvevőkkel, bizonyos nyomtatott és elektronikus források vizsgálata. A kutatás áttekinti azokat a folyamatokat, melyek eredményeként az egységes szolgáltatási rendszer (Oxford University Library Services) megvalósult.

(Autoref.)

06/217

UBOGU, Felix N. - KEKANA, Arthur - ROBERTS, Charl: Library subject portals: an investigation of possibilities for the University of the Witwatersrand Library = Program. 40.vol. 2006. 1.no. 27-47.p. Bibliogr.

A jó könyvtári portál jellemzőinek vizsgálata a Witwatersrand Egyetemi Könyvtár portáljának kialakítása céljából

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Portál

A könyvtárak egyre többet költenek elektroni-

kus források beszerzésére, melyeket egyre gyakrabban csomagokban vásárolhatnak meg. Ezen csomagok összetétele azonban az esetek legnagyobb részében semmiféle tartalmi összefüggést nem mutat. Ezt a helyzetet súlyosbítja még az interneten szabadon hozzáférhető források hatalmas mennyisége, így az olvasók (és a könyvtárosok) egyre többet panaszkodnak, hogy egy-egy témához sok adatbázisban kell keresniük.

A johannesburgi Witwatersrand Egyetem könyvtári hálózata (két épület, egy egészségtudományi és egy jogi könyvtár, kilenc hálózati tagkönyvtár) a probléma megoldására első lépésként a *Serial Solutions* szoftvert telepítette. Ez képes egyetlen keresést a könyvtár valamennyi teljes szövegű adatbázisán keresztül vinni; lehetővé teszi a folyóirat-címek keresését valamennyi adatbázisban; az összes adatbázis listáját nyújtja; képes a folyóiratok téma szerinti böngészésére.

Ezt követően figyelmük a tematikus portál technológia felé fordult. A tematikus portál egyetlen bejelentkezéssel teszi elérhetővé az intézmény valamennyi forrását; egyetlen szabványos felületre csökkenti a keresésre szolgáló felhasználói interfészek számát. A portálon keresztül online referenz kérdéseket lehet feltenni; könyvtárközi kölcsönzési kéréseket lehet indítani; mód van a könyvtár állományában lévő dokumentumok előjegyzésére és másolatkérésre, amit a neten kap meg az olvasó. A portál hozzáférést nyújt az intézmény szolgáltatásaihoz; távoli „fizetős” adatbázisokhoz; teljes szövegű elektronikus dokumentumokhoz (folyóiratokhoz, e-könyvekhez).

A portál-technológia gyorsan változik, és az előbbi lista folyamatosan bővül. Több, már működő egyetemi könyvtári tematikus portál, tíz kapható portál-szoftvercsomag (melyek közül legjobbnak az Exlibris-Aleph „Metalib”, az iii „MAP” és a Dynix „Horizon” nevű terméke tűnt ki) és a szakirodalom áttekintése nyomán a következő megállapításokra jutottak:

– A tematikus portálok leginkább az egyes tan-

székek (vagy karok) honlapjain legyenek elérhetők, és segítsék az információs írástudás fejlődését is.

- A kapható portál-szoftverek legalább olyan drágák, mint a meglévő integrált könyvtári rendszerek, és folyamatos fenntartási költségeik sem jelentéktelenek.
- Lényeges, hogy a könyvtár részletes szükséglet-elemzést végezzen, és pontosan határozza meg a portál-szoftverrel szembeni elvárásait.
- A tematikus portál szoftver-beszerzése és működtetése is jó alkalom a konzorciális együttműködésre.

(Mohor Jenő)

Lásd még 224-225, 238, 245, 255, 257, 262, 271, 278

Közművelődési könyvtárak

06/218

DECKER, Reinhold - HERMELBRACHT, Antonia - KLOCKE, Sandra: Eine empirische Studie zur zukünftigen Ausgestaltung des Dienstleistungsangebots öffentlicher Stadtbibliotheken = Bibliothek. 29.Jg. 2005. 3.no. 295-302.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven

Közkönyvtárak szolgáltatási kínálatának jövőbeli kialakítása. Empirikus tanulmány

Felmérés; Igény; Jövő könyvtára; Szolgáltatások; Városi könyvtár

A cikk egy felmérés eredményeit ismerteti, amelynek segítségével a közkönyvtárak jelenlegi szolgáltatásainak hasznosságát és a jövőtől várt szolgáltatásokat kívánták megállapítani. E célból hét német város több mint 2000 polgárának véleményét gyűjtötték össze és elemezték. Az elemzés adatait a szerzők tervezési vonatko-

zásokkal és a könyvtárvezetésnek szánt ajánlásokkal egészítik ki.

(Autoref.)

Lásd még 203, 237, 239, 254, 276

Tudományos és szakkönyvtárak

06/219

JOLLY, Claude: Les Cadist: réseau national de bibliothèques de référence et de recours = Bull. Bibl. Fr. 51. vol. 2006. 1. no. 56-61. p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Tudományos-műszaki állománygyarapítási és információterjesztési központok (Cadist) Franciaországban: referenz- és ellátókönyvtárak országos hálózata

Állománygyarapítás; Dokumentumszolgáltatás; Gépi könyvtári hálózat; Országos feladatkörű szakkönyvtár; Referenz

A francia egyetemi minisztérium az országos szintű információellátás hatékonyságának emelésére 1983-ban létrehozta az első tudományos-műszaki állománygyarapítási és információterjesztési központok (Cadist) rendszerét. A kutatás támogatására szolgáló központok létrehozása érdekében a referenz-könyvtárak extra támogatásban részesültek. 2002-ben két felmérést is végeztek a rendszerről, amelyek igazolták létjogosultságát. Ma a Cadist könyvtáraknak hármass feladata van: beszerzés és terjesztés, egy tudományágak szerinti hálózat előmozdítása, érték-növelt szolgáltatások.

(Autoref.)

06/220

BALL, Rafael - MITTERMAIER, Bernhard: Die Kehrseite der Medaille. Wissenschaftliche Bibliotheken in Singapur = BuB. 58. Jg. 2006. 2. no. 120-123. p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol és francia nyelven

Tudományos könyvtárak Szingapúrban

Egyetemi könyvtár; Könyvtári hálózat

Szingapur könyvtárügyét a világ legjobbjai között tartja számon a szakirodalom. Ez a vélekedés a közkönyvtárak területén helytálló: a Nemzeti Könyvtár és a hozzá tartozó regionális könyvtárak kiemelkedően magas szintet értek el a számítógép alkalmazásában és közelítenek az „alkalmazott nélküli könyvtárhoz”, amit a magas fokú digitalizáláson kívül a könyvtári terek és az állomány világos, áttekinthető tagolása is elősegít. A tudományos könyvtárak viszont, amint azt a szerzők három kiemelkedő egyetem könyvtárának példáján bemutatják, ettől eltérő képet mutatnak. Igaz, hogy a számítógép térhódítása és egyes könyvtári szolgáltatások gépesítése ezeket is jellemzi, de munkájuk tudományos szintje, szakmai igényessége elmarad az európai példától.

A *Nanyang Műszaki Egyetem* (Nanyang Technical University), melynek campusa 25 kilométerre van a városközponttól, 24 ezer hallgatójával, 3840 alkalmazottjával hatalmas intézmény. A könyvtár használói 600 számítógépes munkahelyet vehetnek igénybe, ezeken keretül 150 adatbank és 11 ezer elektronikus folyóirat érhető el. 425 ezer kötetes könyvvállományának legnagyobb része szabadpolcon férhető hozzá.

A hatalmas könyvtári üzemet mindössze 24 alkalmazott működteti, (sokkal kevesebb, mint pl. a német egyetemi könyvtárakat), a könyvtárban tudományos dolgozók (szakreferensek) nem dolgoznak, a számítógépes hálózat telepítését és gondozását nem a könyvtár alkalmazottai végzik, hanem az egyetem központi számítógépes csoportja.

A *Szingapuri Nemzeti Egyetem* (National University of Singapore) az állam legnagyobb felsőoktatási intézménye, 34 ezer hallgatója van. Központi könyvtára technikailag gazdagon felszerelt: PC-termében több tucat számítógép áll a hallgatók rendelkezésére, multimédia termé-

06/221

TALLAKSEN RAFSTE, Elisabeth - PEMMER SAETRE, Tive - SUNDT, Ellen: Norwegian policy for empowering school libraries = IFLA J. 32.vol. 2006. 1.no. 48-53.p. Bibliogr.

Res. német, francia, spanyol és orosz nyelven

Norvégia: politika az iskolai könyvtárak megerősítésére

Iskolai könyvtár; Könyvtárpolitika

Mit is jelent a *felhatalmaz*, *feljogosít* (empower) kifejezés az iskolai könyvtárügy területén? Hogyan hatalmazza fel, milyen jogokat biztosítanak a norvég iskolai könyvtáraknak a különböző iskolai könyvtárakkal kapcsolatos jogszabályok, irányelvek, normatívák és stratégiák? A *felhatalmaz* szót a szerzők egy új kifejezéssel (power base) magyarázzák. A kifejezést két részre osztják: jogi alap (legal base) és jogosultsági alap (legitimacy base). A jogi alap a munka jogi kereteit adja meg, míg a jogosultsági alap a szakmai és személyes felkészültséget és támogatottságot jelenti. Fontos a két alap közötti egyensúlyi viszony és kölcsönhatás.

A jogi alapnak nagyon erősnek kell lennie ahhoz, hogy a helyi és országos szakmai és közigazgatási szervezetek képviselőivel érdemben tudjanak párbeszédet folytatni. A jogosultsági alapnak pontosnak, jól körülhatároltnak kell lennie ahhoz, hogy a szakmai és személyes kompetenciákon keresztül a „hatalom” érvényre jusson.

A jogi alapot Norvégiában az iskolai könyvtárak számára az oktatási törvény nyújtja, mely kimondja, hogy minden tanulónak lehetőséget kell biztosítani az iskolai könyvtárhoz való hozzáféréshez, és meg kell teremteni a közkönyvtárakkal való együttműködés alapjait. A törvény meghatá-

ben tévé-készülékek, videók és DVD lejátszók sokaságának segítségével lehet az AV médiákat használni. Külön termék állnak rendelkezésre a spontán csoportosulóknak, a tanulócsoportoknak, a mobiltelefon- használók és a visszavonulni kívánók részére. A szembetűnő gazdagság azonban elfedi a könyvtár újabb anyagi gondjait: az állomány gyarapítási keretét befagyasztották, a nemzetközi monopóliumok által folyamatosan növelt folyóiratákkal a könyvtár már nem tud lépést tartani.

A központ mellett két kari könyvtár is található, a természet- és az orvostudományi. Ezek hagyományos módon működnek, állapotuk a német intézeti könyvtárak 1980-as évekbeli helyzetének felel meg. Személyzetük kis létszámú, az igénybevevőknek nyújtott tájékoztatói szolgáltatásuk hagyományos jellegű.

A *Szingapuri Management Egyetem* (Singapore Management University) nem állami, hanem privát fenntartású intézmény. Könyvtárának egyedülálló érdekessége, hogy nem az egyetem vezet és üzemelteti, hanem a Nemzeti Könyvtári Tanács. Ez a megoldás azonban nem hozta magával a szolgáltatások várt javulását. A könyvtár állománya és szolgáltatásai az átlagos színvonalat sem érik el, a számítógépes szolgáltatásokat nem szervezték rendszerbe. Bár csaknem minden hallgató a saját laptopjával keresi fel az olvasótermet, a könyvtár egésze mégis hagyományos képet mutat. A nyolc alkalmazott (közülük négy könyvtáros) kevéssé érdekelt a könyvtári tevékenység optimalizálásában.

A három egyetemi könyvtár tapasztalatait összegezve úgy tűnik, hogy a PC-t használó hallgatók igen magas száma és az olvasói adminisztráció csaknem teljes automatizálása elfedni látszik a magasan kvalifikált könyvtárosok és a tőlük várható differenciált könyvtári munka hiányát. Különösen súlyos gond, hogy az egyetemek magasan kvalifikált oktatói nem találkoznak olyan szakreferensekkel, akik növelnék előttük a könyvtár tekintélyét. (Katsányi Sándor)

Lásd még 235

rozsa, hogy az iskolai könyvtáraknak alkalmazkodniuk kell az iskolához, és nyitva kell lenniük az iskolában folyó tanítás ideje alatt. A törvény azonban nem ad útmutatásokat vagy szabályokat a személyi kérdések, a költségvetés, a hely és felszereltség kérdéseire. Minden iskola maga dönthet arról, hogyan is alkalmazza a törvényt. A jelenleg érvényben lévő általános iskolákra vonatkozó nemzeti tanterv is fontos eszköz az iskolai könyvtárak szerepének megerősítésére. A tanterv iskolai könyvtárról szóló szakaszai kimondják, hogy az iskolai könyvtáraknak lényeges szerepük van az oktatásban és az iskolai kulturális életben. A középiskolákra vonatkozó tantervekben azonban szinte alig említik az iskolai könyvtárakat. A 2006-ban bevezetendő új nemzeti tantervben, mely egy átfogó nemzeti tanügyi reform része, az iskolai könyvtárak nem szerepelnek, de számos olyan alapkészség kialakításában, melyre a tanterv igen nagy hangsúlyt fektet, elengedhetetlen az iskolai könyvtárak jelenléte.

A tanterv az alapkészségek – olvasás, írásbeli és szóbeli kommunikációs készség, információs és kommunikációs technikák használatának készsége – mellett fontosnak tartja a tanulók saját tanulási stratégiáinak a kialakítását, a kritikai gondolkodás kifejlesztését és az új tanítási módszereket. Ezek kialakítása, megvalósítása elképzelhetetlen iskolai könyvtárak nélkül.

A szakember-ellátottság igen változatos: az általános iskoláknak csak egyharmadában van megfelelő felsőfokú tanári és könyvtárosi végzettsége az alkalmazottaknak, a középiskoláknak pedig a felében vannak ilyen szakemberek. A jogosultsági alap tekintetében, mint bárhol máshol a világban, igen nagy különbségek vannak. A decentralizált politikai rendszer és a különböző helyi viszonyok miatt is változatos képet mutatnak az iskolák és az iskolai könyvtárak. A tanár- és tankönyv-centrikus iskolákban az iskolai könyvtár csak igen csekély szerephez juthat. A diák-központú gyakorlatnál azonban, melyhez több újfajta oktatási módszer is kapcsolódik, az

iskolai könyvtáraknak is nagyobb teret engednek, több figyelmet fordítva rájuk.

Az „Adj helyet az olvasásnak!” egy 2003 és 2007 között zajló nagyszabású kampány, mely az olvasás megszerettetését, az olvasási készségek fejlesztését és az iskolai könyvtárak használatára való ösztönzést tűzte ki célul. A terv minden gyermeket érint az óvodás kortól kezdve a középiskolás kor végéig. A diákok mellett megcélozza a tanárokat, az iskolai könyvtárosokat, az igazgatókat és a szülőket is. A cél az, hogy felhívják a figyelmet arra, hogy az olvasás a tanulás, a kulturális kompetenciák, és a társadalomban való részvétel alapfeltétele. Az olvasáshoz, az önműveléshez több típusú szövegre, könyvre van szükség, melyeket az iskolai könyvtár, együttműködve a közkönyvtárakkal, biztosít a diákok számára. Mivel az iskolai könyvtárak nem kapnak központi szerepet a nemzeti tantervekben, a kampány keretében így rájuk is több figyelem irányul. A projekt anyagi támogatásával az iskolai könyvtárosok egy hálózatot hoztak létre, melynek célja, hogy kicserélhessék ötleteiket, továbbképzéseket tartsanak, és a hivatalos iskolai rendszerrel könnyebben és hatékonyabban tudjanak kommunikálni.

A projekt segítségével kialakított másik szakmai hálózatban tanárok és iskolai könyvtárosok fogtak össze annak érdekében, hogy meghatározzák a képzés szakember-szükségletét, tanulmányok írását kezdeményezzék, ezzel is „láthatóvá téve” az iskolai könyvtárakat. E hálózat koordinációs feladatait két egyetem vállalta magára.

Félő azonban, hogy a projekt növelheti az iskolai könyvtárak között már meglévő különbségeket, hiszen a jól működő, képzett szakemberrel ellátott könyvtárak sikeresebben pályázhatnak, ezért nagy figyelmet kell fordítani a „lemaradókra” is. A másik fontos kérdés az, hogy mivel a projekt csak öt évig tart (2007-ben van vége), elegendő idő van-e tartós változások létrehozására. A szerzők szerint nem szabad engedni, hogy a projekt végeztével a már elért eredmények „elhaljanak”, mert ezek segíthetik az iskolai könyvtárak

és könyvtárosok jogi és jogosultsági alapjának megerősödését.

(Bognárné Lovász Katalin)

Lásd még 270

Egyéb könyvtárak

06/222

WIENHOLZ, Heike: Wo Kultur und Bildung noch Geld kosten dürfen. Die Deutsche Zentralbücherei im dänischen Apenrade = BuB. 58.Jg. 2006. 2.no. 135-138.p.

Res. angol és francia nyelven

Német központi könyvtár a dániai Apenrade-ban

Nemzetiségi könyvtár

Az elmúlt években Dániában a kulturális és oktatási programok kivételével minden területen megszorító intézkedéseket hoztak. Az Apenrade székhelyű Német Központi Könyvtár (German Central Library) 22 alkalmazottja is haszonél-

vezője volt ennek az irányzatnak. Mindegyikük véglegesített státuszban dolgozik. A tíz diplomás könyvtáros mind Németországban tanult, és nem dán anyanyelvű. A könyvtár állományát szinte kizárólag német nyelvű dokumentumok alkotják, elsősorban a német kisebbség számára. A 78 százalékot kitevő nyomtatott információhozdozók használata kiemelkedő. Évi 350 ezer kölcsönzéssel a hagyományos könyvprogram sikeresnek mondható, de az új hordozók használata sem elhanyagolható. Egy lakosra átlagosan hét új dokumentum jut évente. Növekvőben van a CD-k és DVD-k használata. Ezeket elsősorban a fiatalok használják, és ugyanez mondható el a nyolc internetes munkaállomásról is.

E német–dán határvidéki tartomány történetének ismeretében egyáltalán nem vehető biztosra, hogy a német kulturális intézményeknek békés az élete Schleswig dán negyedében, és a dán lakosság is elfogadja és használja őket. A jelenlegi határ 1920 óta létezik, népszavazás döntött róla, de még ma is állandó csatározások célpontja. A tartomány északi részében 20 ezer főnyi német kisebbség él, akiknek a könyváron kívül saját iskolájuk és napilapjuk is van.

(Autoref. alapján)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

06/223

CAVALIER, François: Les acquisitions dans le contexte électronique = Bull.Bibl.Fr. 51.tom. 2006. 1.no. 62-65.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Állománygyarapítás elektronikus környezetben

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Elektronikus publikáció

Az elektronikus dokumentumok beszerzése olyan gazdasági modell szerint történik, amelyben a könyvtárak nem részletezett „csomagokat” vásárolnak, ami miatt az egyetemi könyvtárak szinte azonos kínálattal rendelkeznek. A konzorciumok, amelyek az átalakulás időszakában jelentek meg, jó eszköznek bizonyulnak a licenz-feltételek megtárgyalására és a hálózatok megerősítésére.

(Autoref.)